

EMİR ABDUL RAHMAN HAN DÖNEMİNDE AFGANİSTAN KADINLARININ DURUMU (1880-1901)

THE SITUATION OF AFGHANISTAN WOMEN DURING THE PERIOD OF AMIR ABDUL RAHMAN KHAN (1880-1901)

Mustafa MÜJDECİ*

Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü

Rahmatullah ARIANPOR

Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı

Öz: Afganistan kadınları, Emir Abdul Rahman Han'ın yönetimi sırasında tüm insani ve İslami haklardan mahrum bırakıldı. Afaghane (Peştunlar) kabilelerinin toplumsal kültürdeki kadın karşıtı zihniyeti ve bu zihniyetin yöneticiler tarafından diğer kabilelere yayılması, Afganistan kadınlarının çok zor ve karanlık zamanlar geçirmesine neden olmuştur. Afganistan kadınlarının bir kısmı savaşın, siyasetin ve ticaretin kurbanı olurken bir kısmı da sosyo-ekonomik şartların sonucu olarak kaybolup gittiler. Emir Abdul Rahman Han'ın şiddet ve baskısına karşı ayaklanan Hazara kadınları ve diğer etnik gruplar iç ve dış pazarda köle olarak satılmıştır. Bunlardan elde edilen gelirler Afganistan Emirliği'nin ekonomisine kaynak sağlıyordu. Bu dönemin kadınları sağlık ve eğitimden tamamen mahrum bırakıldı. Ayrıca Kabul'deki ve ülkenin diğer büyük şehirlerindeki kadın cezaevleri kadim mahkumlarla doluydu. Cezaevlerinde kızlara ve kadınlara tecavüz etmek sıradan bir şey olarak görülüyordu. On binlerce kız çocuğu genç yaşta zorla evlendirildi ve bu toprakların erkekleri tarafından cinsel saldırıya uğradı. Afganistanlı kadınların bir kısmı yorucu ve zorlu işlerde çalıştırıldılar. Ayrıca soylular, hanlar ve kabile büyükleri tarafından şehzadelere, ordu komutanlarına ve hükümet görevlilerine pek çok kız hediye edildi. Emir'in kadınları desteklemek için çıkardığı birkaç kararname sadece kâğıt üzerinde ve bir avuç yakınının hafızasında kaldı ve hiçbir zaman uygulanmadı. Genel olarak, Emir Abdul Rahman Han'ın yönetimi sırasında Afganistan kadınlarının siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumu çok kötüydü. Bu çerçevede makalede Emir Abdul Rahman zamanında Afganistan'daki kadınların durumu ve yaşadıkları ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Ahahtar Kelimeler: Afganistan Kadınları, Afganistan, Emir Abdul Rahman Han, Peştun, Afaghane.

Abstract: During the rule of Amir Abdul Rahman Khan, Afghanistan women were deprived of all their human rights. The misogynistic mindset embedded in the social culture of Afghans (Pashtuns) tribes and the extension and spread of this mindset by the rulers over other ethnic groups caused women in this land to experience the hardest and darkest periods of their lives. Some of Afghanistan's women have been victims of war, politics, and trade while others have disappeared as a result of socio-economic conditions. Hazara women and other ethnic groups who had rebelled against the tyranny and oppression of Amir Abdul Rahman Khan were sold as slaves in domestic and foreign markets. The proceeds from their sale fuelled the economy of the Afghanistan Emirate. Women of this era were completely deprived of healthcare and education. Additionally, the women's prisons in Kabul and other major cities of the country were filled with female prisoners. Sexual assault on girls and women in prisons was considered a routine matter. Tens of thousands of young girls were forcibly married and sexually assaulted by the men of this land. Some of the Afghan women were forced to work in exhausting and hard labour. Moreover, local chiefs, Khans, and tribal elders gave many girls as gifts to princes, military commanders, and government officials. A few decrees issued by the Amir in support of women remained only on paper and in the memories of a few of his close associates and were never implemented. Overall, the political, social, cultural, and economic conditions of Afghanistan women during the reign of Amir Abdul Rahman Khan were very bad. In this framework, the article will discuss and evaluate the situation and experiences of women in Afghanistan during the reign of Amir Abdul Rahman.

Keywords: Afghanistan Women, Afghanistan, Amir Abdul Rahman Khan, Pashtun, Afaghane.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/Received: 16 Ekim 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 12 Kasım 2024

Yayın Tarihi/Publication: 26 Aralık 2024

DOI: <https://doi.org/10.58640/asyar.1568448>

***Sorumlu Yazar/Corresponding Author**

E-Mail: mustafamujdeci@kku.edu.tr

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Bugünkü Afganistan'ın kurucusu Emir Abdul Rahman Han'ın iktidar dönemi siyasi, sosyal, askeri, kültürel ve ekonomik gelişme ve olayların yoğun olduğu bir dönemdir. Bu gelişmeler, bugünkü siyasi sınırları kabul edilen Afganistan adında bir ülkenin kurulmasından, Emir Abdul Rahman Han'a karşı halk ayaklanmalarına, hükümetin vahşice katliamlarına, etnik ve dini önyargıların yayılmasına, köle pazarlarının gelişmesine, cinsiyet ayrımcılığına ve diğer sorunlara kadar uzanıyordu (Ansari, 2016, s. 150). Bazı tarihçiler bu dönemdeki din taassubunun Şiiler ile Sünniler arasındaki savaşı alevlendirmek amacıyla İngilizlerin rehberliğinde Emir tarafından başlatıldığını iddia etmektedir (Necib, 1992, s. 22).

Afganistan kadınları bu dönemde toplumun savunmasız kesimlerinden biri haline gelmişti. Ülkenin kadınlarının bir kısmı cinsel saldırıya maruz kalıyor, çocuk yaşta zorla evlendiriliyor, hatta iç ve dış pazarlarda satılıyor. Bir kısmı da Emir Abdul Rahman Han'ın hükümdarlığı döneminde aşırı yoksulluk içinde yaşamak zorunda kalıyordu. Bunların yanı sıra Afganistan'da çok sayıda kadın duygusal acı ve ızdıraba maruz kalıyordu. Savaş ve çatışma ortamında çocuklarını, eşlerini, kardeşlerini ve diğer akrabalarını kaybeden Afganistan kadınları, bu toprakların tarihindeki en karanlık ve en zor dönemlerden birini Emir Abdul Rahman döneminde yaşıyorlardı.

Ahmed Şah Abdali'nin 1747'de iktidara gelmesinden 1919'da Amanullah Han'ın iktidara gelmesine kadar bugün Afganistan olarak bilinen ülkenin kadınları baskı, aşağılama, cinsiyet eşitsizliği ve kadın düşmanlığı gibi uygulamalarla karşı karşıya kalmışlardı. Tabii ki 1919'dan sonra bu ülkede cinsiyet eşitsizliği sona ermemiş, halkın kadın hakları konusunda farkındalık düzeyi artmamıştır. Bununla birlikte kadın karşıtı zihniyet Afaghane¹ toplumunda bugüne kadar farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür. Afaghane'de kızların çocuk yaşta evlendirilmeleri yüzyıllar öncesinden günümüze kadar hep devam etmiştir. "Afgan geleneklerine göre erkekler on sekiz ila yirmi yaşları arasında, kızlar ise on dört ila on altı yaşları arasında evlenirler" (Elphistone, 1994, s. 376) diyen Montstuart Elphinstone² da bunu teyit etmiştir. Kadınların evlilik meselesinde olduğu gibi eğitim ve benzeri

1 Afaghane: Farsça konuşanlar tarafından Peştun kabileleri için kullanılan Afgan, Oghan, Oghu ve Abgan kelimelerinin birleşiminden oluşan bir kelimedir. Afgan kelimesi çılgılık ve şiddet anlamına gelir. Hindustaniler Peştun kabilelerine Petan diyor. Pakistanlı Peştunlar kendilerine Patan, Pakhtun ve Peştun diyorlar. Afganistan Peştunlar kendilerini Pakhtun, Peştun, Pakhtana, Paştana, Ugan ve Abgan olarak görüyor. Afganistan'da 40'tan fazla etnik grup yaşıyor; Tacikler, Peştunlar, Hazaralar ve Özbekler ülkenin en büyük nüfusunu oluşturuyor. Bu ülkedeki hiçbir kabilenin nüfusu %50'den fazla değildir. Ancak Afganistan'ın adı Emir Abdul Rahman Han'ın yönetimi sırasında İngilizler tarafından verildi. Afganistan, Afganların ülkesi demektir. Afganistan'ın diğer etnikler ve kabileleri bu isme ve kimliğe karşı çıkıyor ve bunu kabul etmiyor. Bu ülkede Peştun olmayan etnik gruplar için Afgan kelimesinin kullanılması zorunludur.

2 Mountstuart Elphistone: 1808'de Kabil kralı Şah Şuja'nın sarayında İngiltere'nin temsilcisiydi. Vizyonlarını ve anılarını, Peştunların ve Afganistan ve Pakistan'ın diğer etnik gruplarının bugünkü yaşamlarıyla ilgili toprakların bir raporu olarak yazmıştır.

konularda da kendi kararlarını vermeleri günümüz Afganistan'ında dahi mümkün olamamıştır. Günümüzde Afganistan'daki mevcut yönetim tarafından okulların, üniversitelerin ve işyerlerinin kapıları kadınlara kapatılmış durumdadır. Ayrıca Afaghane kabileleri arasında, özellikle de mevcut siyasi yöneticiler, yaşlılar ve onların zenginleri arasında bugün de çok eşlilik ve çocuk yaşta evlilik oldukça yaygındır. Afaghane boylarının siyasi gücü, yönetici ve emirlerin elinde olduğundan idareyi elinde bulunduran hükümetin kendi zihniyetini diğer boylara zorla dayatıldığına şahit olunmaktadır. Afaghane toplumunda kabile zihniyetinin ve hakim kültürün bir parçası olan kadın düşmanlığı, buraların diğer kabileleri arasında da hızla gelişmeye başlamış durumdadır. Geçmişte Emir Abdul Rahman Han'ın hükümdarlığı dönemi, Afganistan kadınları için en karanlık ve dehşet verici dönemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde cinsiyet ayrımcılığı organize bir şekilde gerçekleştirilirken dönemin normal haline gelmişti. Bugün de benzer özellikler dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Emir Abdul Rahman Han'ın yönetimi sırasında Afganistan kadınlarının durumu hakkında tutarlı ve kapsamlı bilgi ve verilerin değerlendirilmesidir. Bu makalenin temel sorusu şudur: Emir Abdul Rahman Han'ın yönetimi sırasında Afganistan kadınlarının durumu nasıldı? Bu makale hazırlanırken arşiv ve kütüphane araştırması yapılmış, daha sonra kitap, risale ve rapor gibi birinci ve ikinci kaynaklardan alınan tarihi bilgiler incelenmiş ve daha sonra analiz edilmiştir.

1. Afganistan Kadınlarının Siyasi Durumu

Afganistan, tarih boyunca kadınların siyasi güce sahip olmadığı bir coğrafyadır. Emir Abdul Rahman Han'ın hükümdarlığından sonraki zamanlarda bu ülkenin bazı kadınları siyasi gücün orta kademelerine ulaşmayı başarmıştı. Ancak onun yönetimi sırasında bu ülkenin kadınları siyasi gücün tüm unsurlarından mahrum bırakıldı. Emir'in sarayındaki kadınların bile fikirlerini açıklama ve ülkenin siyasi işlerine karışma hakları yoktu. Emir Abdul Rahman Han'ın hükümdarlığından kalan hiçbir kaynakta ülkenin siyasi işlerinde rol oynayan veya yer alan herhangi bir kadının adı mevcut değildir. 1880 ile 1901 yılları arasında Afganistan kadınları siyasal hayatta yer alamadığı gibi aynı zamanda siyasi konumu olan erkeklerin ailelerine mensup olanlar da siyasetin kurbanı olmaktan kurtulamadılar. O dönemde siyasetin kadın kurbanları iki gruptan oluşuyordu:

Birinci gruptaki kadınlar, Emir Abdul Rahman Han Emirliği'ne karşı ayaklanan siyasi ailelere, han ailelerine ve aşiret reislerine mensuptu. Emir Abdul Rahman Han, elindeki güçlü, düzenli bir ordu ve gelişmiş tesislerle, muhaliflerini şiddetli bir şekilde bastırdı ve ganimet adı altında kadınlarını, kızlarını ve mallarını aldı. Kendisine karşı çıkan kişilere en ağır şekilde işkence yaptı ve cezalandırdı. Bu ailelerin kadınları siyasetin asıl kurbanlarıydı. Bu kadınlar ve kız

çocukları, hükümeti destekleyen prensler, generaller, komutanlar ve etnik liderler arasında cariye ve hizmetçi olarak ağır işlerde paylaştırıldı. Emir Abdul Rahman Han'a karşı yapılan savaşlar ve halk ayaklanmaları sırasında sayısız kadın ve kız çocuğu hükümet güçleri tarafından savaş ganimeti olarak nitelendirildi ve kullanıldı. En güzel kızlar Emir'in hakkıydı. Yakalanan kızların ve kadınların geri kalanı şehzadeler, generaller, üst düzey komutanlar ve hatta sarayın mollaları arasında dağıtıldı. Güzel olmayan yüzler pazarda satılıyor, paraları devlet hazinesine aktarılıyordu. Dr. John Alfred Gray,³ Emir Abdul Rahman Han'ın en güzel kadınlarından biri hakkında şunları kaleme almıştı: "Majestelerinin eşlerinden biri (Abdul Rahman Han) Kafiristanlıdır.⁴ Ülkenin en güzel kadınlarından biri olduğu ve ten renginden dolayı "Gül Anar"⁵ olarak anıldığı söyleniyor." (Gray, 2020, s. 341) Gül Anar, Emir Abdul Rahman Han'ın Kafiristan'daki ordusu tarafından ganimet olarak ele geçirilen binlerce kızdan biriydi. Emir Abdul Rahman Han'ın siyasi muhaliflerinin ve Afganistan Emirliği isyancılarının esir aldığı kadınları, kabile erkeklerinin cariyelerine paylaştırmanın yanı sıra, çeşitli korkunç cezalara maruz kaldılar. Dr. John Alfred Gray, eserinde yine İngiliz olan Emir Abdul Rahman Han'ın sarayında jeolog Griesbach'ın aktarımına dayanarak şunları ifade ediyor: "Griesbach, Sardar İshak Han'ın⁶ asilere ve onların talihsiz ailelerine verilen korkunç cezaları duymuştu. Emir'e bağlı güçlerin, Türkistan'ın yakıcı soğuşunda çıplak erkekleri tahta direklerle bağlayıp üzerlerine su dökerek soğuktan donmaya bıraktığı söylendi. Kızları yere bağlayıp işkence ediyorlar. Ayrıca Emir Abdul Rahman Han'ın ordusu pazarlarda kadın ve çocukları köle olarak satıyor." (Gray, 2020, s.188) Afganistan Emirliği'nin siyasi muhaliflerinden birinin eşi, kızı veya akrabası oldukları için bu şekilde işkenceye uğrayan bu kadınlar, bu topraklardaki kadına yönelik işkencelerden yalnızca biri olarak tarihteki yerini alıyordu.

Ayrıca Afganistan'ın çağdaş tarihi, otokratik rejimlere karşı çıkan

3 İngiltere vatandaşı olan Dr. John Alfred Gray, 1889-1893 yılları arasında Emir Abdul Rahman Han'ın sarayında doktor olarak görev yaptı. Afganistan'daki görevini tamamladıktan sonra İngiltere'ye döndü ve görüş ve deneyimlerini Londra'da "At the Court of the Amir A Narrative" adıyla kitaplaştırdı. Söz konusu kitap (Dar Darbar Amir) 2020 yılında Akbar Baryalay tarafından İngilizceden Farsçaya çevrilmiştir. John Alfred Gray kitabını "anlatı" olarak adlandırdı ve bu eserin yayımlandığı dönemde Afganistan'dan eşi olan birine gönderdiği mektuplara yer verdi. Bu İngiliz doktor, bundan 140 yıl önce Afganistan'ın siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık ve coğrafi sorunlarına dair pek çok hikaye anlatıyor. Dr. Gray'in bu kitaptaki anlatımlarının bir kısmı o dönemde Afganistan'daki kadınların durumunun anlatımıdır. Ya da bu toprakların kadınlarına yönelik pek çok haksızlığa, eşitsizliğe, sömürüye, saygısızlığa tanık oldu. Bkz. John Alfred Gray, At the Court of the Amir A Narrative, London, 1895

4 Kafiristan, Afganistan'ın Panjšir, Kunar, Laghman, Badakhshan eyaletleri ve kısmen Pakistan ile sınırı paylaşan bir vadi'dir. Emir Abdul Rahman Han 1896'da bu vadiye yürüdü ve burayı ele geçirdikten sonra buraya Nuristan adını verdi. Daha sonra günümüze kadar bu isimle anılmıştır. Eski adı Afganistan Müslümanlarının Kafiristan dediği Biluristan'dı. Nuristan, Afganistan'ın eski cumhurbaşkanı Hamid Karzai'nin emriyle 2003 yılında bağımsız bir eyalet haline geldi.

5 Nar çiçeği.

6 Serdar İshak Han, Emir Abdul Rahman Han'ın kuzeni ve kuzey Afganistan'ın hükümdarıydı. Emir Abdul Rahman Han'a karşı bir ayaklanma başlattı, ancak şiddetle bastırıldı ve Buhara Emir'i'ne kaçtı.

siyasi ailelerin kız çocuklarına ve kadınlarına, siyasi iktidara bağlı olanlar tarafından dayak, işkence, hakaret ve saldırılara tanık olmuştur. Hükümetler her ne kadar İslamî olduklarını iddia etseler de burada benzer vakalar azalmadan devam etmiştir.

Emir Abdul Rahman Han, isyancı kabilelere ve özellikle Hazaralara karşı yürütülen mücadelelerde ele geçirilen kadınları kendi sadık hizmetkarlarına ve subaylarına “hediye” ediyordu. Dr. Gray’ın bu konudaki anlatımı şöyle idi: “Son zamanlarda Kabil’de bir grup Hazara kadını görmek çok yaygındı; yüzü çıplak, mavi elbiseli, kirli, eski ve yırtık, tüfekli küçük bir grup asker de onlara eşlik ediyor. Savaş devam ettikçe bunların sayısı o kadar artmıştı ki, emir sık sık onları sadık hizmetkarlarına veya subaylarına haremelerini doldurmaları için ödül olarak veriyordu” (Gray, 2020, s.241). Sadece Emir değil, Afganistan Emiriği’nin diğer üst düzey mensupları da kız çocukları ve kadın esirleri alt rütbeli yoldaşlarına hediye etti. Dr. Seyyed Abdullah Kazem, “*Gelenek ve Modernliğin Baskısı Altındaki Afganistan Kadınları*” adlı kitabında Anis’in 1978 baskısının 6 ve 7 numaralarından alıntı yaparak şunları yazıyor: “Emir Abdul Rahman Han’ın yönetimi sırasında Kabil’in polis şef yardımcısı Mir Sultan, hapishanedeki güzel kadınları arkadaşlarına hediye etti” (Kazem, 2005, s. 95).

İkinci grup kadınlar ise siyasi gücü korumak ve Kabil’in mutlak hükümdarına yakın olmak için malikler, kabile reisleri ve Afganistan Hanları tarafından kendisine hediye olarak verilen kadınlardan oluşmaktaydı. Bu kadın grubu aynı zamanda bu ülkenin aşiret liderlerinin siyasi çıkarlarının da kurbanı olmuştur. Hatta bazı durumlarda siyasi liderler, mirler, malikler ve etnik yöneticiler kızlarını veya yeğenlerini yöneticilere hediye ediyorlardı. Elbette buna hediye demediler ama sunuluş şekli bir hediyeydi. Bu kızlar nikah şeriatı adı altında ülkenin mutlak hükümdar veya hükümet üyelerinin emrine veriliyordu. Örneğin: Emir Abdul Rahman Han, “*Pandnameh Dunya va Din*” başlıklı kitabında, Katağan’da⁷ üst düzey bir askeri komutan olarak görev yaptığı süre boyunca (1867), Badahşan’ın Mirlerini bastırmak için oraya yürüdüğünü defalarca yazıyor. Badahşan’ın hükümdarı Mir Cihandarşah, Abdul Rahman Han’a yeğeniyle evlenmesi teklifinde bulundu. Ancak bu ailenin başka bir kızının Muhammed Azam Han (Abdul Rahman Han’ın amcası) ile evlenmesi nedeniyle Mir Cihandarşah’ın yeğeniyle evlenme teklifini ilk kez reddetmişti (Emir Abdul Rahman Han, 1883, s. 28). Ancak bir sonraki aşamada Abdul Rahman Han, Mir Badahşan’ın isteğine olumlu yanıt verdi ve onun yeğenini karısı olarak aldı (Emir Abdul Rahman Han, 1883, s. 66). Birkaç yıl sonra Mir Badahşan da kızını Abdul Rahman Han’a eş olarak verdi. Şah Cihandar’ın yeğeni ve kızının hediye edilmesinin nedeni Badahşan’daki siyasi gücünün ayakta kalması ve Abdul Rahman Han’ın kontrolü altındaki bölgelere saldırmasının önlenmesiydi. Ancak Abdul

⁷ Katağan, Afganistan’ın eski ve en büyük vilayetlerinden biriydi, o dönemde şimdiki Bağlan, Kunduz ve Takar vilayetlerini kapsıyordu ve merkezi, 1963 yılında üç vilayete ayrılan Bağlan’dı.

Rahman Han bununla yetinmedi ve Badahşan'ı orada Miran'dan ele geçirdi. Abdul Rahman Han, Afganistan Emiri olduğunda, Badahşan'ın mirlerini ve ailelerini Kabil'de kontrolü altına aldı ve Badahşan'a erişimlerini kesti.

Aynı şekilde Afganistan Emiri, oğlu Habibullah Han'a yaşlılar ve aşiret reislerinin yedi kızını eş olarak aldığını belirtiyor. Ona göre bu evlilikler siyasi nitelikteydi ve halefi sayılan Habibullah Han'ın gücünün devamı açısından önemli görülüyordu. Oğlunun eşlerini şöyle sıralıyor: "İlk eşi, Gholjai kabilesinden Niqab'ın başı Muhammed Şah Han'ın kızı. İkinci eşi Heratlı Hakim Saaduddin Naib el-Hukoma'nın kızıdır. Üçüncü eşi ise Türkistan hükümdarı Muhammed Sarwar Han Bey'in kızıdır. Şu anda oğlumun nişanlısı olan dördüncü kadın, Şir Ali Han'ın torunu ve İbrahim Han'ın kızıdır. Beşinci eşi ise Özbek liderlerinden oluşan soylu bir aileden olan Mir Sohrab Beyk'in kızıdır. Altıncı kadın Mangal ve Host eyaletlerinin reisinin kızı, yedinci kadın ise bu kabilenin reisi Ekber Han Momandwalpur'un kızıdır" (Emir Abdul Rahman Han, 2011, s. 295-296). Esasen bu tip evliliklerin yüzyıllar boyunca farklı coğrafyalarda bilhassa Orta Doğu'da vaki olan olan siyasi evlilikler cümlesi içinde değerlendirilebileceği de düşünülmektedir.

Emir Abdul Rahman Han'ın kendisinin de -bazıları siyasi mülahazalara dayanan- on bir resmi karısı vardı (Kazem, 2005, s. 91). Resmi nikahlı kadınların yanı sıra, haremde sayısız kadını toplamıştı. Her ne kadar Müslüman bir toplumda idarecilik yapsa da bu uygulamalarının şeriata uygunluğu tartışılır durumdaydı. Bununla birlikte kendisinden önceki prensler ve krallarla karşılaştırıldığında kadınlarla daha az vakit geçirdiği de iddia ediliyordu. Eşlerinin sayısı bu kadarken geçmiş Afaghane kabilelerinin diğer bazı kralları ve emirleriyle karşılaştırıldığında onlara göre daha az sayıda eşe sahip olduğu anlaşılıyordu. Bunun sebeplerinden birinin Emir'in erkeklere ilgi duyması olduğu iddia ediliyordu. Emir Abdul Rahman Han'ın "Gulambeççe"⁸ adı altında yüzlerce genç erkek çocuğu vardı. Muhammed Sadık Ferheng, Son Beş Yüzyılda Afganistan kitabında bu bağlamda şunları yazıyordu: "Emir Abdul Rahman Han, önceki krallara ve emirlere göre daha az evliydi. Bunun nedenlerinden biri de yakışıklı oğlanlara olan ilgisiydi. Emir sarayında pek çok güzel oğlanı toplar ve zamanının çoğunu onlarla geçirirdi" (Ferheng, 2013, s. 452). Abdul Rahman Han'ın babası Afzal Han, Kabil'in hükümdarı olduğu dönemde oğlunu (Abdul Rahman Han) Katağan'daki ordunun komutanı olarak atadı. Bu günlerde topraklarının kuzeydoğusunu değerlendirmek üzere Tahar'a gitti. Taleğan'da⁹ bulunduğunu öğrenen Badahşan Mirleri ona yedi yakışıklı oğlanı hediye olarak gönderdiler. Emir Abdul Rahman Han'ın bu yakışıklı oğlanlarla ilgili yazdığı metinden oğlanlara

8 Gulambeççe, savaşlardan ordu tarafından esir alınan birine söylenmişti. Bunların çoğu Emir Abdul Rahman Han'a karşı olan etnik ve siyasi liderlerin çocuklarıydı. Bir başka sayıda Gholambacheler, belediye başkanları, malikler ve etnik haninler tarafından kendi yönetimleri altındaki köylerden ve bölgelerden zorla toplandı. En güzelleri Emir'e hediye edildi.

9 Taleğan, Afganistan'ın kuzeydoğusundaki Tahar eyaletinin başkentidir.

büyük ilgi duyduğu anlaşılıyor. Yakışıklı çocuklara “Mehveş” adını verdi. Emir de bu konuyla ilgili olarak şunları yazmıştı: “Badahşan’ın Mirleri Taleghan’a geldiğimi öğrendiğinde bana altı Gulambeççe Mehveş,¹⁰ gümüş koşumlu dokuz at başı, dokuz bal misk, beş şahin ve iki tazı tasması hediye ettiler” (Emir Abdul Rahman Han, 2011, Tahran, s.58).

Öte yandan Emir Abdul Rahman dönemindeki kadın hapishaneleriyle ilgili anlatılanlar da Afganistan’daki kadınların içinde bulunduğu durumu anlamak bakımından kayda değerdir. Dr. Gray, Kabil’deki Bala Hesar Kalesi’ndeki kadın hapishanesi hakkında şunları yazıyordu: “Sepidar ve Chenaran’ın her iki yanında sıralanan geniş caddelerden geçerek Bala Hesar Tepesi’ne doğru ilerledik. Burası Yakup Han’ın tahta çıkmasından sonra Kabil Emiri Kiunari’nin yaşadığı yerd. Emir Şir Ali Han’ın hükümdarlığı sırasında kraliyet sarayı tepenin üzerinde bulunuyordu. Şimdi bu saray neredeyse tamamen yıkılmış durumdadır ve dadece giriş kapıları ortada görünmektedir. Bu sarayın bazı kısımlarında siyasi ailelerden kadınların ve Hazara kadınlarının tutulduğu kadın hapishaneleri bulunmaktadır” (Gray, 2020, s. 49). Emir Abdul Rahman Han, erkek hapishanelerinin yanı sıra, korkunç kadın hapishaneleri de kurmuştu. Bu hapishanelerden biri, Kabil polis şefi Pervane Han adlı bir kişi tarafından idare ediliyordu. Kendisi bakire ve güzel kadınları, diğer kadınlardan ayırarak “Parihana” adı verilen özel bir evde tutuyordu. Bu yer “Moradhani” pazarındaki “Saraî Zakaria” olarak adlandırılıyordu. Burası hükümet yetkilileri ve kraliyet sarayı için bir genelev hizmeti görüyordu. Hapishanedeki birçok kadın ve kız çocuğu tecavüz yoluyla çocuk doğurmuştu. Bazıları çocuklarını aldırır, bazıları da yeni doğan çocuklarını diri diri gömdüler. Bu kadınların çoğu zengin ailelerden ve Emir Abdul Rahman Han’a karşı olan hanlardan geliyordu (Kazem, 2005, s. 95).

Hazaralar ile Emir Abdul Rahman Han’ın ordusu arasındaki savaşta çok sayıda kadın, kız çocuğu ve çocuk mağdur oldu. Emir, Afganistan’daki Afagane (Paştunlar) kabilelerini ve Sünni din mensuplarını Hazaralara karşı seferber etti. Mollalar bu politikada Emir Abdul Rahman Han’a yardım etti. Bahsi geçen savaşta kadınlar, kız ve erkek çocukları Emir Abdul Rahman Han’ın güçleri tarafından cinsel saldırıya uğradı. Muhammed Sadık Ferheng bu konuda şunları dile getiriyor: “Hazara güçleri ile Emir Abdul Rahman Han arasındaki savaşta sayısız kadın, kız ve erkek çocuk Emir’in ordusu tarafından tecavüze uğradı. Binlerce kadın, kız ve erkek çocuk tecavüze uğradıktan sonra köle pazarlarında satıldı. Bir zamanlar emir, Hazara’nın esir kızları arasından kendisine ve şehzadelere elli pembe kız seçmişti. Yakışıklı oğlanları sarayda Gulambeççe olarak tutuyordu” (Ferheng, 2013, s. 415). *Afganistan’ın Kültürel-Siyasi Tarihi* kitabının yazarı Thomas Jefferson Barfield, Emir Abdul Rahman Han’ın yönetimi döneminde insan satışı hakkında şu iddiaları

¹⁰ Dehhoda Farsça sözlüğü Mehveş’i şu şekilde tanımlıyor: Mahosh (ay ışığı gibi, güzel yüzlü, çok güzel).

kaleme alıyordu: “Emir yüz bin askerle Hazaraların üzerine yürüdü ve Hazaraların güçleri yenildi ve halkları köleleştirildi. Emir’in hükümeti Hazara köle ticaretinden önemli bir kazanç elde etti” (Barfield, 2019, s. 238). Bu kişilerin çoğu, erkekleri cinsel açıdan tatmin etmek ve evde çalıştırılmak amacıyla Afgan aşiretlerinin erkekleri tarafından diğer aşiretlerden satın alınan kadınlardı. Emir Abdul Rahman Han’ın izniyle savaşta askerleri tarafından esir alınan Hazara kız ve erkek çocukları ülke içinde ve dışında satılıyordu. Ancak halk ayaklanmalarının bastırılmasının ardından kendisi 1897’de bu kararın geçersiz olduğunu ilan etti (Ghbar, 1989, s.670). Bu olay sadece Hazaralar ile ilgili değildi, Emir Abdul Rahman Han’ın liderlerine isyan eden Nuristaniler ve diğer etnik gruplar da benzer bir akıbete uğradı. Dr. Gray, Mazar şehrinde (Kuzey Afganistan) bulunan bir hastanede üst düzey ve düşük rütbeli hükümet yetkililerini tedavi ederken, Hazara dışı kabilelerin köleleri ve hizmetçileriyle ilgili bir olayı anlatıyor ve “Esirlerin arasında diğer asi kabilelere mensup çocuklar ve kadınlar da bulunmaktadır” diyerek diğer kabile kadınlarının varlığını teyit ediyordu (Gray, 2020, s. 239).

2. Afganistan Kadınlarının Kültürel ve Sosyal Durumu

Bilindiği üzere kabile sisteminde kadının görünür bir kişiliğinin olmadığı düşünülür. Kabile zihniyeti kadınları hayvanlar ve çocuklarla birlikte görür. Kadına miras verilmez ve kadınlar çoğunlukla üreme vasıtası, evde yaşamayı kolaylaştıran araç ve seks kölesi olarak görülür (Ansari, 2022, s. 103). Aynı şekilde Afganistan’daki kabile düzeniyle Afaghane etnik grupların düşünce ve zihniyetinde kadın, üreme makinesi, erkeğin cinsel tatmininin aracı, ev işi yapan, akli kusurlu bir “yaratık”tır. Bu düşünce ve zihniyet Emir Abdul Rahman Han’ın hükümdarlığı döneminde çok güçlü bir şekilde mevcuttu. “*Nesayih-i Namçe*”¹¹ başlıklı risale, Emir Abdulrahman Han’ın konuşmalarından birinin metnidir. Emir Abdul Rahman Han’ın konuşma metninde ülkenin kadınlara yönelik tezyif ve tahkir edici bir yaklaşım bulunuyordu. Emir, kadınların erkeklere göre daha gayretsiz olduğunu söyledikten sonra “Bir gün Rus hükümeti Afganistan’a saldıracak ve bu ülkenin hükümetinden ve halkından İngilizlere karşı savaşmalarını isteyecektir. Afganistan hükümeti ve halkı silahlarını ve mühimmatını Ruslara verirse kadınlardan sayılacaktır” (Dehlavi ve Azam Han, 1886, s.66) diyerek kadınları her fırsatta aşağılamayı sürdürüyordu. Emir Abdul Rahman Han’ın sözlerinden, ona göre kadının değersiz bir varlık olduğu anlaşılmaktadır. Bu sadece Emir Abdul Rahman Han’ın düşüncesi değil, aynı zamanda Paştun kabile toplumunun

¹¹ 1886 yılında Mir Mohammed Azam Han ve Abdul Razzaq Dehlavi tarafından Farsça “*Nesayih-i Namçe*” başlıklı bir risale hazırlanıp düzenlenmiştir. Bu risale aynı yıl Kabil’deki Dar al-Satne basınında yayımlanmıştır. Nasaih Namçeh, Abdul Rahman Han’ın, İngiliz hükümeti temsilcilerinin, hanların ve Süleymanhel klanlarının reislerinin hazır bulunduğu Pağman-Kabil Vadisi’ndeki Darbar Meclisi’ndeki konuşmasının metnidir. Yukarıda adı geçen risale, mecliste hazır bulunanların isteği üzerine, kendilerine birer nüshası verilmek üzere yazılmıştır. Bu risale Emir Abdul Rahman Han’ın Afganistan, Rusya ve İngiltere arasındaki ilişkilerin geleceği hakkındaki kehanetlerinin bir parçasıydı.

kadın düşmanı kültürünün bir göstergesi idi. Afaghane'nin yanı sıra bu ülkedeki birçok Tacik, Hazara, Özbek ve diğer etnik gruplar arasında da kadını aşağılayan bir zihniyet mevcuttu. O dönemde Afganistan kadınlarının büyük bir kısmı siyasi, kültürel ve sosyal olarak erkeklerin ağır aşağılamalarına maruz kalıyordu.

Emir Abdul Rahman Han'ın emriyle yazılan "*Tuhfetü'l-Mülük*",¹² o dönemin sosyal ve kültürel yönleriyle Afganistan halkının zihniyet ve düşüncesine dair bazı önemli konulara açıklık getiriyor. Bu risalenin üçüncü tavsiyesi olan altıncı bölümde, erkeklere kadınların sözlerine uymamalarını tavsiye ediyor ve "Erkeklerin, kadınların sözüne göre hareket etmelerinin pişmanlık getireceği" (Durrani vd, 1894, s.12) iddia ediliyordu. Esasen bu düşünce Afganistan ataerkil toplumunda, özellikle Afaganeh kabileleri arasında ve Tacik, Özbek, vb. köylerde hâlâ yaygındır. Bu eserin dördüncü kısmı olan on sekizinci bölümde, erkeklere kadınlarla dostlukta gururlanmamaları öğütlenmektedir. "Erkeklerin kadınlarla dostluğu onurlu ve izzetli değildir" (Durrani vd, 1894, s.21) denilerek kadınlarla arkadaşlık ve dostluk kurmanın onurlu bir davranış olmadığı vurgulanmıştır. Günümüz Afgan toplumunda kadınlarla arkadaşlık tabu olmaya devam etmektedir. Kültürel yoksulluk, cinsel yoksunluk ve kadın karşıtı kabile zihniyetinin hakimiyeti altında olan bir toplumda, bir kadınla bir erkek arasında konuşmak bile zina olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açısıyla Afganistan kadınlarına pek çok iftira da atılabilmektedir.

Söz konusu risalenin dördüncü nasihatı olan yirmi ikinci bölümde, "Erkeklerin bahtsızlıklarının sebeplerinden biri de kadınların sözlerine güvenmeleridir" (Durrani vd, 1894, s.25) denilerek kadınların güvenilmez varlıklar olduğu vurgulanıyordu. Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerinde erkekler arasında "Erkeğin sözü sözdür" ve "erkek sözü" diye yaygın deyimler vardır. Bu, erkeklerin bir şeyi yapma vaadinde bulunması ve bunu yaparken karşı tarafa sözle güvence vermesi anlamına gelir. Bu düşünceye göre kadınların vaatleri erkeklerinkine göre pek güvenilir değildir. Dünyadaki diğer toplumlar arasında bu şekilde yaygın bir düşünce olup olmadığı bir yana Afganistan'ın ataerkil toplumunda bu düşünce hala geçerliliğini korumaktadır. Aslında bu olgunun Afgan kültüründe, dinî ve geleneksel yapılardan kaynaklı çok eski kökleri olduğu anlaşılmaktadır.

Bu risalenin otuz yedinci bölümünde yer alan ikinci tavsiyesi, kadından sadakat beklemek, erkeğin cehaletinin göstergesidir. Esasen geçmişten günümüze pek çok toplumda benzer uygulamalar söz konusu olmakla birlikte Afganistan'daki bu durumun sebepleri arasında geleneksel yapı, bireysel özellikler, sosyal hayat, kültürel

¹² "Tuhfetü'l-Mülük" başlıklı risale, Emir Abdul Rahman Han'ın emriyle Muhammed Han Durrani Muhammedzai ve Hafız Haydar Ali tarafından yazılmış ve 1894 yılında Kabil'deki Dar el-Astana matbaasında basılmıştır. Bu risale kırk bölüm olup, her bölümde dört öğüt bulunmaktadır. Bu eserde en çok dikkatimizi çeken şey, ülkenin birinci şahsının emriyle yazılan, devlet basımı bir eserin anti-feminist yaklaşımıdır. Yukarıdaki risalede kadınlardan defalarca aşağılayıcı bir şekilde bahsedilmektedir.

algılar ve çok eşlilik gibi faktörlerin bulunduğu düşünülmektedir.

Eserin otuz sekizinci bölümünde yer alan dördüncü tavsiyesinde “Erkeğin hayattaki başarısızlık ve kayıp sebeplerinden biri de yaşlı kadınlarla konuşmaktır” (Durrani vd, 1894, s.40) denilerek yaşlı kadınlarla konuşmanın erkeklere zarar verdiği iddia edilmiştir. Hafızasını kaybetmiş yaşlı bir kadının vaka analizlerini, sosyal olguları, bireysel ve grup davranışlarını tüm yaşlı kadınlara genellemesini mümkün olmadığı açıktır. Benzer şekilde yaşlılığa ulaşan erkeklerde de hafıza sorunları, sorunları ve verileri analiz edememe sorunları baş gösterdiği bilinmektedir. Afganistan’daki ataerkil toplum yapısında bazı yaşlı kadınlar, aileler arasında fitne, dedikodu, ikiyüzlülük ve kavgaların kaynağı olarak görülmektedir. Yaşlı kadınlarla konuşmayı yasaklamanın amacının da bundan kaynaklandığı düşünülmektedir

Dr. John Alfred Gray, Afganistan’a ulaşmak amacıyla Hindistan’dan Hayber’e¹³ ilk girdiğinde Petan (Peştun) kabileleriyle tanışmıştı. Bu kabile toplumuna dair gördüklerini yazarken kadınların giyim tarzı ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir: “Şehirli Müslüman kadınların aksine Petan kadınları tamamen örtünmüyor. Başlarını beyaz veya mavi pamuklu bir şalla örterler ve yabancı biri gelirse şalı yüzlerine çekerler. Diz ve ayak bileklerinin arasına kadar uzanan uzun, lacivert gömlekler giyerler. Göğüs kısmı ve gömleğin kenarları kırmızı desenlerle süslenmiştir. Çoğunun ayakları çıplaktır ve türbanın gevşek bacakları bilek kayışına sıkıca bağlanmıştır. Siyah saçları iki uzun örgülü tel halinde sallanıyor ve son olarak bu teller renkli ipek ipliklerden oluşan bir düğümle sabitleniyor” (Gray, 2020, s.29). Petanlı kadınların yabancı erkekler karşısında bu tarz giyim ve davranışlarına günümüzde de Koçi Peştunlar ve diğer Petan kabileleri arasında fazlaca rastlandığı söylenebilir.

Bugün Afganistan olarak adlandırılan siyasi coğrafyada Emir Abdul Rahman Han ve ondan önceki kabile yönetimleri döneminde; Kraliyet ailelerinin reisleri, aşiret reisleri, soylular, feodal beyler, emirler ve nüfuz sahibi mollaların büyük evleri, güzel bahçeleri ve kadınlarla dolu haremeleri vardı. Abdul Rahman Han iktidara gelmeden önce, adı geçen gruplar halktan öşür ve zekât topluyor ve çoğu durumda zayıfların mallarını gasp edip çalıyordu. Abdul Rahman Han iktidara geldiğinde çok sayıda hırsız ve zorbayı yok etmişti. Ancak bahsedilen diğer durumlar -özellikle de- Emir’e sadık olanlar için devam ediyordu. Emir’e yakın kişi ve gruplar, nikahlı ya da cariyeye olarak sayısız kadına sahip oluyorlardı. Dr. Gray, Hayber’den Celalabad’a geldiğinde Naib el-Hokumah onu sarayının bahçesinde karşılamıştı. Bu saray ve bahçeyle ilgili gördüklerini dile getiren Gray şunları ifade ediyordu: “Saray, meyve ağaçları ve Doğu ve Avrupa çiçek tarhlarıyla dolu bahçelerin ortasında inşa edilmiş büyük ve beyaz bir yapıydı. Bahçenin iç dekorasyonu yarı

13 Hayber Vadisi veya Hayber Geçidi, Afganistan ve Pakistan sınırındaki Hindikuş sıradağlarında bulunan ünlü bir geçittir. Yüzyıllardır Orta Asya’dan gelen kervanların ve seferlerin mekânı olan bu geçit, günümüzde Peşaver (Pakistan) ile Kabil (Afganistan) arasındaki ana yoldur.

Avrupalı olup inşaat çalışmaları henüz tamamlanmamıştır. Sarayın kubbeli tavanlı büyük ve merkezi bir salonu ve çevresinde küçük odalar vardı. Sarayın içinde harem kadınları için ayrı bir yer inşa edildi. Haremın yakınında mutfaklar ve Afganistan hamamları vardı. Ayrı bahçesi bulunan yazlık, misafirhane olarak düşünölmüştü” (Gray, 2020, s.37-38). O zamanın sarayları, kadınlar ve harem hizmetçileri için ayrı ve toplu hamamlarla inşa edilmişti.

Dr. Gray, Kabil’e taşındıktan sonra Shirpur tarlalarında inşa edilen bir hastanede doktor olarak çalışmaya başladı. Kabil’de bir İngiliz doktorun insanları tedavi etmek için Shirpur Hastanesi’ne geldiği söylentisi yayıldı. Dr. Gray hastaları tedavi etmek için hastaneye gittiği ilk gün seksen hastayla karşılaşmıştı. Hastalar düzensizdi ve belinde silah ve kılıç olan herkes güçlü görünümüyle doktor odasına diğerlerinden daha erken giriyordu. İngiliz doktor, hükümet askerlerinin yardımıyla ilerleyen günlerde hastaların düzensizliğini ve şiddetini durdurmayı başardı. İşinin ilk gününe ilişkin anlatının bir bölümünde şunları dile getirmişti: “Bir tercümanın yardımıyla erkeklik güçlendirici hap isteyen bir adamın sorunuyla karşılaştım. Çektiği tüm acılar, kadınlarını tatmin edememesinden kaynaklanıyordu. Tercümana, ülkemizde böyle bir hastalığın bulunmadığını ve tedavi edecek ilacımın olmadığını söylemesini söyledim. İlk gün bu sorun için 10-12 kişi başvurmuştu” (Gray, 2020, s.68). Afgan kadınlarının ve erkeklerinin yaşantılarına dahil olan Gray, kendi toplumundan çok farklı bir toplumdaki duruma da şahitlik etmiştir.

Ayrıca Dr. Gray, hastanede tek bir kadın hemşirenin bile bulunmamasını eleştiriyor ve kadın hastaların çok az olduğunu söylüyor. Kadınların kültürel ve sosyal konular göz önüne alındığında erkekler, kadınlarının hastanede dahi olsa İngiliz doktorlar veya yabancı erkeklerle bir arada bulunmalarını uygun görmemişlerdir. Emir Abdul Rahman Han’ın yönetimi sırasında kadınlara ve erkek çocuklarına yönelik eğitim kurumları yoktu. Sadece Gulambeççeler ve prensler özel saray öğretmenleri tarafından eğitilebiliyordu.

Halk eğitimden ve ilim öğrenmekten mahrum kaldı. Bu ülkenin köylerindeki mollalar o zamanın genel ilimlerini öğreten sınırlı sayıda öğrenci yetiştiriyordu. Kızlar çocukluk yıllarında camilerde mollaların huzurunda namaz surelerini ezberler, hat sanatı öğrenmezlerdi. *Afganistan; İnsanlar ve Politika* kitabının yazarı Martin Youans “Afganistan, Emir Abdul Rahman Han’ın yönetimi sırasında geri kalmış, fakir, izole ve yabancı düşmanı bir ülke olarak kaldı. Sağlık ve okuryazarlık en düşük seviyede idi. Kabil’de yalnızca bir dini okul inşa edildi, o kadar” (Youans, 2017, s. 112) diyerek bu duruma dikkati çekmişti. Öte yandan Kabil’in Harabat Mahallesi yerli ve yabancı kızların dans ve şarkı topluluklarının mekanıydı. Emir Abdul Rahman Han ayrıca kraliyet kalesinde kızların dans ve şarkı söyleme etkinlikleri düzenliyor ve bundan memnuniyet duyuyordu (Kazem, 2005, s.96).

Kabil'de bir dizi hastayı tedavi ettikten sonra Dr. John Gray, ülkenin kuzeyinde bulunan Emir Abdul Rahman Han'ın rehberliğinde Mazar şehrine doğru yola çıkmıştı. Kabil'den bu ilk yolculuğu çok kısa sürmüştü. Geceyi Kabil'in On Dördüncü Bölgesi'nde bazı komutanlar ve hükümet ileri gelenleriyle birlikte geçirmişti. Orada Hintli kızların şarkı söyleyip dans ettiği geceyi şöyle betimlemişti: "Partide Hintli dans eden kızlar geldi. Çıplak dans eden kızlar müziğin sesiyle dönüyorlardı. İleri geri zıplıyorlar, kendilerini yere atıyorlar ve vücutlarına benim anlayamadığım duruşlar veriyorlardı" (Gray, 2020, s.161). Afganistan Emirliği saray mensuplarının zevk alemlerinde yine kadınların kullanıldığı anlaşılıyordu.

3. Afganistan'da Kadınların Ekonomi ve Askerî Hayattaki Yeri

Emir Abdul Rahman Han'ın hükümdarlığı sırasında Afganistan kadınları erkekler gibi herhangi bir ekonomik bağımsızlığa sahip değildi. En azından kadınların bağımsız ekonomik rolü o döneme ait tarihi metinlerin hiçbir yerinde teyit edilememektedir. Ancak kadınlar, ailelerinin ve daha geniş düzeyde ülkenin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasında farklı şekillerde rol oynadılar. Kadınlar tarım, hayvancılık, dokuma ve çömlekçilik alanlarında kırsal kesimdeki erkeklerle birlikte çalışıyorlardı. Bununla birlikte Dr. Gray, Afganistan'ın kuzeyindeki Türkmen kadınlarını da şöyle tanımlıyordu: "Türkmen kadınları başörtüsü takmıyor; çadırlarda ve tarlalarda çalışıyorlar. Çok güzel halılar dokuyorlar ve bu halıların Afganistan ve Hindistan'da çok alıcısı oluyordu."

Afganistan'da Emir Abdul Rahman Han'ın Emirliği döneminde askeri kadınlar yalnızca kralın ve prenslerin haremünün muhafızlarıydı. Bu askeri kadınlar aynı zamanda köle kızları ve Emir Abdul Rahman Han'ın ordusu tarafından isyancıların köylerinden savaş ganimeti olarak toplanan kadınları da içeriyordu. Sultan, yalnızca iki yüz kadın cariye ve harem hizmetçisi tarafından korunan Abdul Rahman Han'ın eşlerinden biriydi. John Alfred Gray bununla ilgili şunları söylüyor: "Sultan'ın muhafızları arasında Emir'in kendi askerlerinin yanı sıra özel bir muhafız da vardı. Bunlar, eyerli atlara binen yaklaşık iki yüz harem hizmetçisiydi... Bu kadınların her birinin hançer ve karabina tüfekleriyle silahlandığı görülüyordu" (Gray, 2020, s.234, 349). Emir Abdul Rahman Han'ın emirliğine isyan eden ve oğullarının ve kocalarının yanında savaşa farklı şekillerde katılanların ailelerinden bazı kadınlar da vardı (Kazem, 2005, s.94).

Ayrıca Afganistan Emirliği'nin casusluk teşkilatında da muhbirlik yapan çok sayıda kadın bulunuyordu. Bu kadınlar köylerinin ve hatta ailelerinin bilgilerini toplayıp Emir Abdul Rahman Han'ın yerel istihbarat ajanlarına teslim ettiler. Bu kadınlara casusluk karşılığında Afganistan Emirliği tarafından ödeme yapılıyordu.

4. Emir Abdul Rahman Han'ın Afganistan Kadınlarına Destek Eylemleri

Afganistan kadınları, Emir Abdul Rahman Han'ın yönetimi öncesinde İran, Türkiye ve Avrupa kadınlarıyla aynı durumda değildi. Kadınlar onun yirmi bir yıllık iktidarında en kötü dönemini yaşadılar. Saltanatının son yıllarında kadınlara yönelik bazı fermanlar çıkarıldı. Ancak bu fermanlar sadece kağıt üstünde kaldı ve yakın çevresine uygulanabildi. Diğer kadınlara ise önemli hakları muhtevi fermanlar çoğu zaman uygulanmadı. Kendisi de konuyla ilgili olarak şunları dile getiriyordu: "Afganistan'ın eski kanunlarına göre kadınlar sadece kocanın malı değil, aynı zamanda kocanın ailesinin tüm üyeleri olarak kabul ediliyordu. Bir kadının kocası öldüğünde, kocasının ailesinden yalnızca bir kişinin onunla evlenme hakkı vardı. Ülkedeki genel kural bu idi ve kadınlar tam bir özgürlüğe sahip değildi. Ben bu yasayı kaldırdım ve artık dul kadınların kocalarının ailesi dışındaki herhangi biriyle evlenme hakkı var."

Babalar ve anneler kızlarını kendi istekleri doğrultusunda belirledikleri kişilerle evlendirirlerdi. Çoğu kez bu kızlar çocuk yaşta idi. Ancak Emir Abdul Rahman Han, ebeveynleri tarafından zorla evlendirilen ve ergenlik çağına gelmiş reşit olmayan kızların, memnun olmadıkları takdirde mahkemeye şikâyetle bulunabileceklerine dair bir uygulamaya izin vermişti. Emir Abdul Rahman Han'ın hükümdarlığı sırasında, nispeten şehrli bazı erkek ve kadınlar resmi mahkemelerde evlenebiliyordu. Ondadan önce Afganistan'da kadın ve erkeklerinin genellikle yerel mollaların önünde evlenmesi yaygındı (Kazem, 2005, s.87-88). Peştun kabile toplumunda hâkim olan gelenek ve kültüre ve Ahmed Şah Abdali'nin¹⁴ fermanına göre kadınların babalarından miras alma hakkı yoktu. Bu kültür Afganistan'ın diğer halklarına da yayılmıştı. Ancak Emir Abdul Rahman Han, hem kızın babasının mirasından pay alamaması yasasını hem de dul kadının kocasının ailesinden başka bir üyeye evlenmesinin yasaklanmasını iptal etmişti. Onun idaresi döneminde bazı küçük değişikliklere imza atılsa da Afganistan'ın geleneksel yapısından kaynaklanan ve alışkanlık haline getirilen kadınlara yönelik kötü uygulamalar devam etmişti.

Afganistan'daki kadın düşmanlığı olgusunun sosyo-kültürel arka planında kabile zihniyeti ve yanlış dini algılara dayalı bir anlayışın olduğu düşünülmektedir. Kadının hakir görülmesi, bazı devlet adamları, mollalar ve aşiret liderlerinin uygulamalarıyla yüzyıllardır kabul edilen bir olgu haline getirilmiştir. Emir Abdul Rahman Han'ın hükümdarlığının üzerinden bugüne kadar yaklaşık bir buçuk asır geçmiştir ancak dünyanın diğer ülkelerindeki kadınların mevcut koşulları göz önüne alındığında, Afganistan kadınları hala Peştun kadın düşmanı kabile zihniyetinin acımasız gölgesi altında. Kadının aşağılanması olgusunun Afganistan halkının zihninden silinerek eşitliğe dayalı bir toplumsal

¹⁴ Ahmed Şah Abdali, 1747'den 1773'ye kadar bugünkü Afganistan'ın siyasi coğrafyası ile İran, Pakistan, Hindistan ve Özbekistan'ın bazı kısımlarında hüküm sürdü.

yapının kurulabilmesi, köklü sosyal ve kültürel planlamalar ve uzun vadeli kapsamlı yapısal reformlarla mümkün olacaktır. Bunun için de öncelikle adalet odaklı, özgür ve demokratik bir hükümetin kurulması gerekmektedir.

Sonuç

Afganistan kadınları, Emir Abdul Rahman Han'ın yönetimi sırasında dinî, medeni ve insanî haklardan yararlanamamıştır. Kadınların büyük bir kısmı erkek egemen anlayışın ve kabile zihniyetinin kurbanı olmuştur. Bu ülkenin kadınlarının bir kısmı da iktidar sisteminin ödediği ağır vergiler nedeniyle yoksulluk ve çaresizlik içinde yaşamış, bazı dönem ve durumlarda da açlıktan ölmüşlerdir. O zamanın onbinlerce evsiz kadını, korkunç iç savaşlarda eşlerini, çocuklarını, oğullarını, kızlarını, kardeşlerini, babalarını, annelerini ve akrabalarını kaybetmişlerdir. Bu nedenle binlercesi tedavi edilmeden psikolojik ve fiziksel olarak zarar görmüştür.

Kadınların iç ve dış pazarlarda bir meta gibi satışı, Afganistan Emirliği'ne destek veren devlet adamlarının, din adamlarının, kabile ileri gelenlerinin ve alim olarak görülenlerin alınlarında tarihin bir lekesi olarak kalmıştır. Kadın cezaevleri, hükümet adamlarının cinsel saldırılarının ve müstehcenliklerinin merkezi haline gelmiştir. Pek çok kız çocuğuna tecavüz edilmiş ve çocuk yaşta evliliklere maruz bırakılmışlardır. Kadınlar üzerinde yapılan yoğun ve yorucu çalışmalar, çoğu zaman yönetime ve Afganistan'ın ataerkil toplumuna yönelik insanlık dışı ve yasa dışı muamele olarak değerlendirilmiştir. Kadınlara yönelik sağlık ve eğitim hizmetleri hiçbir zaman gerçek anlamda var olmamıştır. Kadınlar erkeklere göre ikinci sınıf varlık görülmüş ve aşağılanmıştır. Kadınların başına gelen bu ve benzeri durumların önemli müsebbiplerinden biri Afganistan kadınlarını desteklemek için çeşitli kararlar çıkardığını düşünen ancak bunları uygulamayan Emir Abdul Rahman Han'ın kendisi ve yönetimi olmuştur.

Finansal Destek ve Teşekkür / Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

Kaynakça

- Ansari, B.A. (2022), *Zihniyeti qabile sadi rahi tamadun ve tadayun*, Bunyadi Ahmed Şah Mesud Yay., Meşhed-İran.
- Ansari, F. (2016), *Tarih-i afganistan*, Amiri yay., Kabil-Afganistan.
- Barfield, T. J. (2019), *Tarih-i siyasi ve ferhengi afganistan*, (Çev. Abdullah Mohammedi), İrfan yay., Tahran-İran.
- Dehlavi, A. ve Azam Han, M.M. (1886), *Nesayih-i namçe*, Dar al-Satneh Yayınevi, Kabil-Afganistan.
- Durrani, M. Han, G.M ve Haydar H. (1894), *Tuhfetü'l-müluk*, Darul Astana Kabil yay., Kabil-Afganistan.
- Elphistone, M. (1994), *Afganha; jay, farhang ve nezhad (guzareşi saltanatı kabul)*. (Çev. Muhammed Asif Fikrat), Bunyad Pozhoheşhay İslami yay., Meşhed-İran.
- Ferheng, M.S. (2013), *Afganistan da panc karni ahyr*, Miwand yay., 24. baskı, Kabil-Afganistan.
- Ghbar, M. G. M. (1989), *Afganistan dar masiri tarih*, Merkezi Naşri İnkılab yay., Tahran-İran.
- Gray, J.A. (1895), *At the court of the amir a narrative*, London
- Gray, J.A. (2020), *Dar darbarı amir*, (Çev. Akbar Baryalay), Hamburg-Almanya.
- Han, E.A.R. (1883), *Pandname-i duniya ve din*, Darul Sultaneh Press, Kabil-Afganistan.
- Han, E.A.R. (2011), *Sefername ve hatırat-ı amir abdul rahman han*, (Çev. Gulam Morteza Han Kandahari), Muasisay Amuzşy Nesl Danesh yay., Tahran-İran.
- Han, E.A.R. (2011), *Tacüt-tevarih*, (Çev. Gullam Morteza Han Kandahari), Şirkati Naşri Mayvand yay., Kabil-Afganistan.
- Harvi, N.M. (1992), *Tarih ve zaban da afganistan*, Mecmua-yı İntişarat-ı Edebi ve Tarihi-yi Movkufat-ı Doktor Mahmud Afşar-ı Yezdi, Tahran-İran.
- Kazem, S.A. (2005), *Zamanı afganistan ziry feşati anana ve teceddüd*, Kaliforniya-ABD.
- Youans, M. (2017), *Afganistan; mardom ve siyaset*, (Çev. Sima Moulai), Qaqnos yay., Tahran-İran.

Extended Abstract

The period of rule of Amir Abdul Rahman Khan, the founder of today's Afghanistan, was a period of intense political, social, military, cultural and economic developments and events. These developments ranged from the creation of a country called Afghanistan, whose political boundaries are recognised today, to popular uprisings against Amir Abdul Rahman Khan, brutal massacres by the government, the spread of ethnic and religious prejudice, the development of slave markets, gender discrimination and other problems.

The women of Afghanistan became one of the most vulnerable sectors of society during this period. Some of the country's women were sexually assaulted, forced into child marriage and even sold in domestic and foreign markets. Others were forced to live in extreme poverty during the reign of Amir Abdul Rahman Khan. In addition, many women in Afghanistan were subjected to emotional pain and suffering. The women of Afghanistan, who lost their children, husbands, brothers, sisters and other relatives in war and conflict, experienced one of the darkest and most difficult periods in the history of this land during the reign of Amir Abdul Rahman. During this period, gender discrimination was organised and became the norm. The current administration in Afghanistan does not allow women to attend schools, universities and work in workplaces.

The purpose of this research is to evaluate consistent and comprehensive information and data on the situation of women in Afghanistan during the rule of Amir Abdul Rahman Khan. The main question of this article is: What was the situation of the women of Afghanistan during the rule of Amir Abdul Rahman Khan? The research methodology of this article consists of archival and library research. Firstly, historical information from primary and secondary sources such as books, treatises and reports were examined and then analysed. In addition, textual analysis, case study, description and interpretation methods were used.

The women of Afghanistan did not enjoy religious, civil and human rights during the rule of Amir Abdul Rahman Khan. Most of the women have been victims of male dominance and tribal mentality. Some of the women of this country lived in poverty and despair due to the heavy taxes paid by the ruling system, and in some periods and situations they died of starvation. Tens of thousands of homeless women of that time lost their husbands, children, sons, daughters, brothers, fathers, mothers and relatives in the terrible civil wars. As a result, thousands of them suffered psychological and physical damage without treatment.

The sale of women as a commodity in domestic and foreign markets is a stain of history on the foreheads of the statesmen, clerics, tribal elders and scholars who support the Emirate of Afghanistan. Women's prisons have become centres of sexual assault and obscenity by government officials. Many girls were raped and subjected to child marriage. Intensive and strenuous work on women has often been regarded as inhumane and illegal treatment of the administration and Afghanistan's patriarchal society. Health and education services for women have never really existed. Women were seen as second-class beings compared to men and were humiliated. One of the main perpetrators of these and similar situations that happened to women was Amir Abdul Rahman Khan and his administration, who thought that he had issued various decisions to support the women of Afghanistan, but did not implement them.

Today, the erasure of the humiliation of women from the minds of the people of Afghanistan and the establishment of a social structure based on equality will be possible through deep-rooted social and cultural planning and long-term comprehensive structural reforms. This requires the establishment of a justice-orientated, free and democratic government..